INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION
ISSN 2181-371X
https://science-research.org.uz/index.php/ITSE

O'ZBEKISTONDA KONSTITUTSIYAVIY ISLOHOTLAR JARAYONIDA INSON HUQUQLARI VA DAVLAT JAVOBGARLIGI TAMOYILINING TAKOMILLASHUVI

Zahroxon A. Azimova
Xalqaro munosabatlar va zamonaviy siyosiy jarayonlar yo'nalishi bo'yicha xalqaro siyosatshunos, pedagog-tadqiqotchi mutaxasisligi buyicha magistrant. Davlat boshqaruvi va huquqshunoslikning xalqaro tajribalarini o'rganish yo'nalishida ilmiy izlanishlar olib boruvchi yosh mutaxasis.
zahroazimova621@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada 2023-yilda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan konstitutsiyaviy islohotlarning inson huquqlari va davlat javobgarligiga ta'siri tahlil qilinadi. Yangi Konstitutsiyada "Inson – jamiyat – davlat" tamoyili bosh g'oya sifatida belgilangan bo'lib, davlat siyosatining markazida inson turishi ta'kidlangan. Maqolada konstitutsiyaviy islohotlarning amaliyotga tatbiq etilishi, fuqaro huquqlarining real himoyasi va davlatning javobgarlikni amalga oshirishdagi muammolari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, konstitutsiyaviy islohotlar, inson huquqlari, davlat javobgarligi, demokratik davlat, huquqiy tizim, Ombudsman instituti, ma'muriy sudlar, fuqaro huquqlari, davlat-xalq munosabatlari.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние конституционных реформ, проведённых в Республике Узбекистан в 2023 году, на права человека и ответственность государства. В новой Конституции принцип «Человек – общество – государство» определён в качестве основной идеи, подчёркивающей, что в центре государственной политики находится человек. В статье также рассматриваются вопросы практического применения конституционных реформ, реальной защиты прав граждан и проблемы реализации ответственности государства.

Ключевые слова: Конституция Республики Узбекистан, конституционные реформы, права человека, ответственность государства, демократическое государство, правовая система, институт Омбудсмана, административные суды, права граждан, отношения между государством и народом.

Abstract. This article analyzes the impact of the constitutional reforms implemented in the Republic of Uzbekistan in 2023 on human rights and state accountability. The new Constitution designates the principle of "Human – Society – State" as its core concept, emphasizing that the individual stands at the center of state policy. The article also examines the practical implementation of the constitutional reforms, the real protection of citizens' rights, and the challenges in ensuring state accountability.

Keywords: Constitution of the Republic of Uzbekistan, constitutional reforms, human rights, state accountability, democratic state, legal system, Ombudsman institution, administrative courts, citizens' rights, state–people relations.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar jamiyatning huquqiy va siyosiy hayotida yangi bosqichni boshlab berdi. Konstitutsiyada "Inson – jamiyat – davlat" tamoyili bosh g'oya sifatida belgilandi. O'zbekiston so'nggi yillarda davlat va jamiyat boshqaruvining barcha sohalarini chuqur isloh qilishga qaratilgan tarixiy bosqichni boshdan kechirmoqda. Bu islohotlar jarayonida konstitutsiyaning yangilanishi va takomillashuvi alohida o'rin egallaydi. Ayniqsa, inson

huquqlari va davlat javobgarligi tamoyillarining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi mamlakatda demokratik huquqiy davlat qurish yo‘lida muhim qadam bo‘ldi. 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mazmunan yangilanib, zamonaviy demokratik tamoyillar asosida inson huquqlari va erkinliklarini ilgari surdi. Konstitutsiyada ilk bor **“Inson – jamiyat – davlat”** tamoyili bosh g‘oya sifatida belgilandi. Bu esa davlat siyosatining markazida inson turishi, barcha qaror va amaliyotlar fuqaro manfaatidan kelib chiqib tashkil etilishi kerakligini anglatadi. Yangi konstitutsiyada inson huquqlari "davlat tomonidan beriladigan emas, balki har bir inson tug‘ilishi bilan egallaydigan, daxlsiz va ajralmas huquqlar" sifatida e’tirof etildi. Shuningdek, davlat fuqarolarning asosiy ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy himoyasini ta’minlash, ta’lim, sog‘liqni saqlash, mehnat va munosib turmush darajasi bilan bog‘liq konstitutsiyaviy kafolatlarni o‘z zimmasiga oldi. Bu orqali O‘zbekiston ilk bor o‘zini **sotsial davlat** deb e’lon qildi. Shu bilan birga, konstitutsiyaviy islohotlar doirasida **davlat javobgarligi tamoyili** ham sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarildi. Endilikda davlat faqat buyruq beruvchi yoki tartib o‘rnatuvchi emas, balki fuqarolar oldida o‘z harakati (yoki harakatsizligi) uchun javobgar subyekt sifatida tan olinmoqda. Konstitutsiyada belgilanishicha, agar davlat organlari yoki mansabdor shaxslarning noqonuniy harakatlari natijasida fuqaroning huquqlari buzilsa, davlat yetkazilgan zararni qoplashga majbur. Ushbu tamoyilni amalda ta’minlash uchun bir qator institutsional va huquqiy mexanizmlar ishga tushirildi. Xususan, **ma’muriy sudlar** tizimi orqali davlat idoralari qarorlarining qonuniyligini sud tartibida ko‘rib chiqish imkoniyati kengaydi. **Ombudsman instituti** kuchaytirildi, fuqarolarning murojaatlarini adolatli ko‘rib chiqish tizimi takomillashtirildi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar orqali davlat xizmatlarining ochiqligi, hisobdorligi va shaffofligi ortmoqda. “Xalq davlat uchun emas, davlat xalq uchun xizmat qiladi” degan tamoyil ilk bor nafaqat siyosiy shior, balki konstitutsiyaviy norma sifatida qaralmoqda. Biroq, ushbu yutuqlarga qaramay, amaliyotda inson huquqlarini to‘laqonli ta’minlash va davlat javobgarligini kuchaytirishda yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud. Ayrim holatlarda mansabdor shaxslarning loqaydligi, qonunlarning to‘g‘ri qo‘llanmasligi yoki fuqarolarning huquqiy ongining pastligi kabi omillar inson huquqlari sohasida adolatning qaror topishiga to‘sqinlik qilmoqda. Ba’zida esa fuqarolar o‘z huquqlarini talab qilishdan cho‘chib, befarqlik va ishonchsizlik kayfiyatiga tushib qolmoqdalar. Shu bois konstitutsiyaviy islohotlar muvaffaqiyati nafaqat qonunlarga, balki ularni hayotga tatbiq etuvchi mexanizmlar va fuqarolarning huquqiy madaniyatiga ham bevosita bog‘liqdir.

Har bir fuqaro o‘z huquq va erkinliklarini bilsa, ularni talab qila olsa va davlat esa buni ta’minlashni o‘zining asosiy vazifasi deb bilsa, shundagina konstitutsion tamoyillar hayotga singadi. Qisqacha **qilib aytganda**, O‘zbekistonda olib borilayotgan konstitutsiyaviy islohotlar inson huquqlari va davlat javobgarligini faqat qog‘ozda emas, balki real hayotda ta’minlashga xizmat qilmoqda. Asosiy vazifa — bu prinsiplarni kundalik hayotda ishlaydigan tizimga aylantirishdir. Chunki kuchli konstitutsiya – bu faqat huquqiy hujjat emas, balki inson qadrini ulug‘lovchi, fuqaroni himoya qiluvchi va davlatni javobgar qiluvchi tirik mexanizmdir.

Inson huquqlari tushunchasi esa inson tug‘ilishi bilan egallaydigan, hech kim tomonidan tortib olinmaydigan tabiiy va ajralmas huquqlardir. Ular shunchaki qonunlarda yozilgan ruxsatlar emas, balki har bir shaxsning qadriyat sifatida tan olinishi, erkin yashashi va teng imkoniyatlarga ega bo‘lishini ta'minlovchi tamoyillardir. Inson huquqlari — davlatning fuqaroga nisbatan qanday munosabatda ekanini belgilovchi mezondir. Qayerda huquqlar hurmat qilinsa, o‘sha yerda adolat, tinchlik va taraqqiyot bo‘ladi. Aksincha, inson huquqlari poymol bo‘lsa, jamiyatda zo‘ravonlik, korrupsiya va befarqlik ildiz otadi. Bugun demokratik jamiyatlar uchun inson huquqlarini himoya qilish – siyosiy majburiyat emas, balki axloqiy zaruratdir. Chunki inson qadri himoyalanmasa, hech bir islohot, taraqqiyot va qonun ustuvorligidan gap bo‘lishi mumkin emas. Shu sabab, har bir davlat, har bir jamiyat va har bir shaxs o‘z faoliyatining markaziga **insonni**, uning qadrini va erkinligini qo‘yishi kerak. Chunki inson huquqlarini himoya qilish – bu shunchaki huquqshunoslik masalasi emas, bu **insoniylik mezoni**dir. Bundan tashqari, inson huquqlari – davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilangan. 2023-yilgi Konstitutsiyada inson sha’ni, qadr-qimmati, erkinligi va ijtimoiy himoya huquqi bo‘yicha yangi normalar kiritildi. Xalqaro hujjatlar (BMT Inson huquqlari umumjahon

deklaratsiyasi, Yevropa inson huquqlari konvensiyasi) bilan uyg‘unlik kuzatilmoqda. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qiluvchi yangi institutlar – Ombudsman, Inson huquqlari bo‘yicha Milliy markaz, Oliy suddagi inson huquqlari sektori faoliyati kengaymoqda.

Konstitutsiyadagi eng muhim yangiliklardan biri – davlat organlari fuqarolarning oldida javobgar bo‘lishi haqidagi norma joriy etilganidir. Prezident farmonlari va qarorlarida “xalq davlat uchun emas, davlat xalq uchun xizmat qiladi” prinsipi asosiy yo‘nalishga aylandi. Amaliy mexanizmlar sifatida ma’muriy sudlar tizimi, xalq qabulxonalari va elektron murojaatlar portali faoliyati keltiriladi. Davlat xizmatchilari faoliyatining oshkoraligi va fuqarolik nazorati institutlari bu tamoyilni mustahkamlab bormoqda. Demokratik huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biri – bu davlatning o‘z harakati va qarorlari uchun fuqarolar oldida **huquqiy javobgarlikni zimmasiga olishi**dir. Davlat javobgarligi tamoyili shuni anglatadiki, davlat organlari va mansabdor shaxslar qonunni buzsa, fuqaro manfaatiga zid qaror qabul qilsa yoki loqaydlik ko‘rsatsa — u holda davlat ushbu zarar uchun **javob berishga majbur** bo‘ladi. Davlat javobgarligi – bu nafaqat huquqiy prinsip, balki xalq oldida hisobdorlik, ochiqlik va halollikning o‘ziga xos mezonidir. Har bir fuqaro o‘z huquqlari buzilganda sudga murojaat qilishi mumkinligi, va eng muhimi, adolatni tiklash mexanizmlari mavjudligi — jamiyatda ishonch va barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu sababli, davlat javobgarligi tamoyilini real hayotda ishlaydigan huquqiy tizimga aylantirish – huquqiy davlat qurish yo‘lidagi eng muhim poydevordir.

Yangi Konstitutsiya O‘zbekistonni huquqiy va sotsial davlat sifatida belgilab, fuqarolarning asosiy huquqlarini ta’minlashni davlatning bevosita majburiyati sifatida e’tirof etdi. Bu yondashuv insonni davlat siyosatining obyekti emas, balki subyekti sifatida tan olinishiga olib keldi. Shu bilan birga, davlat javobgarligi prinsipi konstitutsion darajada mustahkamlanib, boshqaruvning yangi madaniyatini shakllantirishga turtki berdi. Davlat endilikda faqat tartib o‘rnatuvchi yoki nazorat qiluvchi organ emas, balki o‘z qaror va harakatlari uchun javob beruvchi subyekt sifatida qaralmoqda. Mazkur islohotlarning dolzarbligi shundaki, ular inson huquqlari, adolat va mas’uliyatni yagona huquqiy tizimda uyg‘unlashtiradi. Bu esa davlatning xalq oldidagi ishonchliligini, boshqaruv jarayonlarining ochiqligini va huquqiy tizimning samaradorligini belgilovchi asosiy omilga aylanmoqda. Inson huquqlarini faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy mexanizmlar orqali himoya qilish, davlatning javobgarligini real tizimga aylantirish – yangi Konstitutsiyaning eng muhim yutug‘idir. Shunday qilib, 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar O‘zbekiston uchun oddiy huquqiy yangilanish emas, balki davlat va jamiyat o‘rtasidagi mas’uliyatli hamkorlik davrining boshlanishi bo‘ldi. Bu islohotlar inson qadrini oliy qadriyat sifatida tan olgan, javobgar, adolatli va demokratik davlat qurish yo‘lida yangi konstitutsiyaviy asos yaratdi.

Xulosa. O‘zbekistonda amalga oshirilgan konstitutsiyaviy islohotlar nafaqat huquqiy tizimni modernizatsiya qilish, balki davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni tubdan yangilashga xizmat qilmoqda. Inson huquqlari va davlat javobgarligi tamoyillarining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi — demokratik taraqqiyot sari tashlangan eng muhim qadamdir. Yangi konstitutsiyamizda inson sha’ni, huquqlari va erkinliklari asosiy qadriyat sifatida e’tirof etilishi, davlat esa bu qadriyatlarni himoya qilish va ta’minlash mas’uliyatini o‘z zimmasiga olishi – davlat va fuqaro o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlovchi huquqiy poydevorga aylandi. Ayniqsa, davlat javobgarligi tamoyilining huquqiy mexanizmlar bilan mustahkamlangan holda joriy etilishi fuqarolarga o‘z huquqlarini real himoya qilish imkoniyatini yaratmoqda. Biroq bu yo‘lda davomli muvaffaqiyatga erishish, konstitutsion tamoyillarni hayotga singdirish uchun faqatgina qonunlarni qabul qilish yetarli emas. Eng muhim omillar — bu qonunlarning ishlashi, amaliyotda tatbiq etilishi, fuqarolarning huquqiy ongining yuksalishi va davlat organlarining mas'uliyatli, ochiq, adolatli faoliyat yuritishidir. Shunday ekan, inson huquqlari va davlat javobgarligi nafaqat konstitutsiyaviy normalar, balki har bir fuqaroning hayotida seziladigan real qadriyatlarga aylanishi kerak. Zero, kuchli davlat — bu fuqarosiga hurmat bilan qaraydigan, o‘zining har bir qarori uchun javob beradigan, eng muhimi, **inson qadrini ustuvor deb biladigan davlatdir, ya’ni bizning mustaqil va Yangi O’zbekistonimizdir. Bundan tashqari,** Yangi Konstitutsiya O‘zbekistonni huquqiy va ijtimoiy davlat sifatida shakllantirish yo‘lida huquqiy poydevor yaratdi. Inson huquqlarining daxlsizligi, sha’n va qadr-qimmatining ustuvorligi

davlat faoliyatining barcha sohalarida asosiy mezon bo‘lib bormoqda. Davlat javobgarligi prinsipi esa boshqaruv madaniyatining yangi bosqichini boshlab berdi: endilikda hukumat fuqarodan itoatni emas, ishonchni qozonishga majbur. Bu ishonch esa faqat ochiqlik, halollik va adolat orqali mustahkamlanadi.

Shu bilan birga, konstitutsiyaviy islohotlarning muvaffaqiyati faqat qonunlarning mavjudligiga emas, balki ularning ishlashiga, inson ongidagi huquqiy madaniyatga va davlat amaliyotidagi mas’uliyatga bog‘liqdir. Qonun qog‘ozda mukammal bo‘lishi mumkin, biroq agar u hayotda ishlamasa, inson huquqlarining qadri pasayadi. Shu sabab, eng muhim vazifa — Konstitutsiyani “tirik hujjat”ga aylantirish, uni har bir fuqaroning kundalik hayotida seziladigan real qadriyat darajasiga olib chiqishdir.

Demak, O‘zbekiston konstitutsiyaviy islohotlar orqali nafaqat huquqiy tizimini yangilamoqda, balki davlat va fuqaro o‘rtasidagi ishonch tamoyilini qayta qurmoqda. Bu ishonch — demokratik jamiyatning eng muhim poydevoridir. Kuchli Konstitutsiya faqat qonunlar majmui emas, balki inson sha’nini ulug‘laydigan, davlatni javobgar qiladigan va fuqaroni himoya qiladigan tirik mexanizmdir. Ana shunday Konstitutsiyaga ega bo‘lish — Yangi O‘zbekistonning eng katta yutug‘idir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023). Toshkent: Hukumat nashriyoti.
2. BMT Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948).
3. Yevropa inson huquqlari konvensiyasi (1950).
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari (2023).
5. Abdullaev, A. (2024). O‘zbekiston Konstitutsiyasi va inson huquqlari. ***Huquqshunoslik jurnali***.
6. Islomov, N. (2023). Davlat javobgarligi va qonun ustuvorligi: yangi yondashuvlar. *Huquqiy tahlil*.
7. Toshkent davlat yuridik universiteti. (2023). Konstitutsiyaviy islohotlar va ijtimoiy himoya. Ilmiy maqolalar to‘plami.
8. Oliy sud inson huquqlari sektori hisobotlari (2023).
9. Ombudsman instituti faoliyati bo‘yicha yillik hisobot (2023).
10. Qodirov, Sh. (2024). Demokratik davlat va inson huquqlarining himoyasi. *Siyosatshunoslik jurnali*.